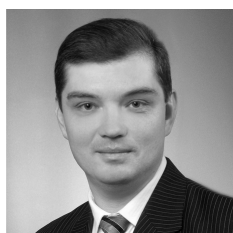

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

УДК 343.14:351.745.7:343.974

Технічні засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Грібов Михайло Леонідович –

доцент кафедри оперативно-пошукової роботи та документування факультету підготовки фахівців для спеціальних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

Пуґач Сергій Миколайович –

заступник начальника факультету підготовки фахівців для спеціальних підрозділів Національної академії внутрішніх справ.

Визначено юридичні проблеми, пов'язані із застосуванням технічних засобів під час негласних слідчих (розшукових) дій, та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: технічні засоби, негласні слідчі (розшукові) дії, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність.

Практична реалізація положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК) супроводжується численними проблемами, що пов'язані з недосконалістю його окремих норм. Одночасно з визнанням значних позитивних зрушень у сфері забезпечення прав і свобод людини, науковці та практики критикують різні положення КПК як такі, що не забезпечують послідовного і збалансованого захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [1–9 та ін.]. Зокрема, виникнення проблем практичної діяльності зумовило недосконалість правового регулювання новоствореного інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Окресленням кола цих проблем і визначенням шляхів вирішення активно займаються фахівці в галузі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності [10–18 та ін.]. Водночас окремі актуальні питання практики не знайшли наукового розв'язання. Зокрема, це стосується засобів НСРД.

Метою даної статті є вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням технічних засобів під час негласних слідчих (розшукових) дій.

Засобам, що використовуються під час НСРД, законодавець присвятив окрему статтю з відповідною назвою (ст. 273 КПК України “Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій”).

Аналіз змісту наведених норм КПК України та практики їх застосування дозволяє стверджувати, що вони не охоплюють повним обсягом тих засобів, що використовуються при проведенні НСРД (мова йде лише про “заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби”), а їх реалізація часто виявляється неможливою. Тому виникає необхідність перегляду переліку, змісту та правового регулювання використання необхідних засобів НСРД, що вимагає відповідного наукового дослідження.

НСРД за своїм змістом співпадають з відповідними оперативно-розшуковими заходами

й відрізняються від них лише юридичною формою та колом суб'єктів ініціативи [19]. Тому при дослідженні засобів, використовуваних під час НСРД, доцільно спиратися на теоретичні положення щодо засобів оперативно-розшукової діяльності, вироблені юридичною наукою.

Грунтовно дослідивши розуміння засобів ОРД, Ю. Ю. Орлов визначив їх як сукупність знаряддя (матеріального інструментарію) та науково обгрунтованих прийомів його правомірного застосування суб'єктом ОРД для виконання завдань цієї діяльності [20, с. 32]. Вчений запропонував й власний перелік засобів ОРД: оперативні та інші обліки; розвідувальні комп'ютерні програми; оперативна техніка; житлові, службові та інші приміщення; засоби маскування та імітації; об'єкти, які виконують функцію предмета злочину (гроші, цінності, зброя, наркотичні речовини тощо); спеціально навчені тварини.

Застосування багатьох із цих засобів (без необхідної законодавчої регламентації) має місце і під час проведення відповідних НСРД. Причини цього полягають у неможливості виконання поставлених завдань без використання відповідних засобів або у значному підвищенні ефективності й результативності НСРД у разі їх застосування. Зокрема, це стосується техніки.

Загалом щодо технічних засобів, які використовуються у кримінальному процесі, законодавець вживає різні терміни: “технічні засоби” (п. 20, ч 1 ст. 7; ст. 27; п. 11 ч. 3 ст. 42; п. 3 ч. 2 ст. 99; п. 2, ч. 1. ст. 103; ч. 1 ст. 256; ст. 265; ст. 266; ч. 1 ст. 267 та ін.); “технічні засоби, прилади та спеціальне обладнання” (п. 2 ч. 4 ст. 71); “необхідне технічне обладнання” (п. 1 ч. 5 ст. 71) “технічні засоби фіксації” (п. 1 ч. 3 ст. 104); “технічні засоби фіксування кримінального провадження” (ст. 107; п. 2 ч. 2 ст. 520); “технічні засоби фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії” (ч. 7 ст. 223); “технічні засоби відеозапису” (ч. 9 ст. 232); “інші технічні засоби” (ч. 4 ст. 241); “технічні засоби контролю” (ч. 2 ст. 262); “відповідні технічні засоби спостереження, відбору та фіксації змісту інформації” (ч. 3, ст. 263); “технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи” (п. 5 ч. 1 ст. 267); “технічні засоби для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу” (ч. 1, ст. 268); “спеціальні технічні засоби для спостереження” (ст. 269). При цьому КПК України не дає будь-якого визначення жодному з цих понять. В окремих випадках це створює проблеми у правозастосовній практиці, зокрема при проведенні НСРД.

П. П. Підюков, Ю. В. Скудар та О. В. Камінська вказують, що проблематиці застосування спеціальних технічних засобів під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій має бути присвячена окрема норма КПК, яка б регламентувала підстави, порядок і зміст та використання його результатів у інтересах кримінального провадження [21]. При цьому вчені не надають власного визначення “спеціальних технічних засобів” й стверджують, що цей термін, як і “оперативні” та “оперативно-технічні засоби”, походить від

термінів “оперативно-розшукові заходи”, “оперативно-розшукові дії”. Аналіз положень, запропонованих науковцями, дійсно свідчить, що “спеціальними технічними засобами” вони вважають все те, що в теорії ОРД має усталену назву – “оперативно-технічні засоби”. Під такими засобами Ю. Ю. Орлов розуміє технічні засоби, що мають специфічні конструктивні ознаки або властивості, які вказують на їх призначення для застосування в ОРД (зокрема, на їх призначення для негласного отримання інформації) [20, с. 41].

Незважаючи на принципову ідентичність технічних засобів, що використовуються при проведенні оперативно-розшукових заходів і НСРД, механічне перенесення до термінологічного апарату кримінального процесу назви “оперативно-технічні засоби” буде некоректним через фактичну юридичну форму дій, що провадяться слідчим, прокурором або за їх дорученням уповноваженим оперативним підрозділом. Термін “спеціальні технічні засоби” може трактуватися дуже широко, а тому в межах кримінального процесу потребує окремого унормування. Проте його запровадження, як і окремої статті КПК, що регламентує застосування таких засобів, є недоцільним. Питання юридичного врегулювання використання техніки в процесі НСРД можливо провести в межах ст. 273 КПК України, присвятивши цьому питанню окрему частину статті. В межах цієї частини потрібно легалізувати усі види використовуваної техніки з урахуванням того, що під час НСРД застосовують не лише пристрої та прилади, що мають специфічні конструктивні ознаки або властивості, які вказують на їх призначення для негласного отримання інформації, а й побутову та іншу апаратуру. Таку апаратуру в оперативно-розшуковій діяльності вважають складовою частиною оперативної техніки через специфічні прийоми її застосування, притаманні ОРД [20, с. 42].

Слід визнати, що реалізація окресленої нами пропозиції у запропонованому вигляді призведе до певних порушень юридичної логіки. Адаже, здебільшого, НСРД проводять саме уповноважені оперативні підрозділи (за дорученням слідчого, прокурора). При цьому вони використовують ті самі технічні засоби, що і при проведенні відповідних оперативно-розшукових заходів. У результаті ті самі засоби, використовувані тими самими суб'єктами залежно від сфери застосування (ОРД та кримінальний процес), в одному випадку іменуються оперативно-технічними, а в іншому – технічними засобами, що використовуються під час проведення НСРД. Тому, в статті 273 КПК України, регламентуючи використання означених засобів, слід зазначити, що уповноважені оперативні підрозділи, виконуючи доручення слідчого, прокурора, можуть використовувати наявні у них оперативно-технічні засоби, якщо вони відповідають вимогам цього Кодексу щодо засобів, які використовуються при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Диференціацію технічних засобів у кримінальному процесі доцільно проводити як і

в ОРД – залежно від мети застосування [20, с. 44–45]. При цьому потрібно унормувати не технічні, а юридичні ознаки. Тому цілком логічно пов'язати найменування засобу з конкретними НСРД (технічні засоби аудіо- і відеоконтролю; технічні засоби зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; технічні засоби проникнення у публічно недоступні місця та ін.). Одночасно, для уникнення неоднозначності у трактуванні можливості застосування певних технічних засобів доцільно законодавчо закріпити, що дозволом на їх використання є ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення відповідної НСРД.

Разом з тим, потрібно врахувати, що є багато технічних засобів, які можуть бути використані при проведенні різних НСРД, зокрема це: засоби фотографування, відео- та звукозапису (засоби фіксації); технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів (у теорії ОРД – пошукова техніка); технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби та ін. Використання означених засобів у публічно доступних місцях не можна вважати втручанням у приватне спілкування та особисте життя [22], що дає підстави для унормування їх застосування без спеціальних дозволів при проведенні всіх НСРД.

Підводячи підсумки, зазначимо, що статтю 273 КПК України потрібно сформулювати в іншій редакції, виокремивши: технічні засоби, засоби забезпечення конспірації; заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби; автоматизовані інформаційні системи і бази даних оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів; розвідувальні комп'ютерні програми. Кожній з названих груп засобів має бути присвячена окрема частина статті, де потрібно подати тлумачення та (при необхідності) провести класифікацію відповідних засобів.

При цьому щодо використання технічних засобів варто зазначити наступне.

Під час проведення НСРД слідчий, прокурор та уповноважені оперативні підрозділи мають право використовувати:

1) технічні засоби проникнення у публічно недоступні місця; технічні засоби аудіо- і відеоконтролю; технічні засоби зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; засоби фотографування, відео- та звукозапису; технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів; технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби.

Дозволом на використання технічних засобів проникнення у публічно недоступні місця, технічних засобів для проведення там аудіо- і відеоконтролю є ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбачених відповідно ст.ст. 267 та 260 цього Кодексу.

Дозволом на використання технічних засобів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є ухвала слідчого судді про

дозвіл на проведення НСРД, передбаченої ст. 263 цього Кодексу.

Дозволом на використання технічних засобів зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких обмежується її власником, володільцем або утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, є ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбаченої частиною першою ст. 264 цього Кодексу.

При проведенні НСРД у публічно доступних місцях дозволено вільно використовувати технічні засоби аудіо- і відеоконтролю, фотографування, відео- та звукозапису; технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів; оптичні прилади, технічні засоби зв'язку, транспортні засоби.

Місцем проведення НСРД є місце знаходження осіб, що беруть у ній участь, і технічних засобів, що ними використовуються.

Уповноважені оперативні підрозділи, виконуючи доручення слідчого, прокурора, можуть використовувати наявні у них засоби, якщо вони відповідають вимогам цього Кодексу щодо засобів, які використовуються при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: здобутки та шляхи удосконалення / Ю. І. Азаров, С. О. Заїка // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 92–98.
2. Александренко О. В. Про актуальні проблеми чинного КПК України / О. В. Александренко, М. В. Самойлов // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 2. – С. 3–9.
3. Баганець О. Міфи і реальність за новим КПК України / О. Баганець // Юрид. вісник України. – 2013. – № 3. – С. 5. – 19–25 січ.
4. Галаган В. І. Реалії і проблеми нового КПК / В. І. Галаган, О. І. Галаган // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 13–19.
5. Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи / Д. П. Письменний // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 2. – С. 38–48.
6. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України / Є. Д. Скулиш // Наук. вісник Чернівець. ун-ту. – 2012. – Вип. 618. – С. 108–114.
7. Смоков С. М. Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України / С. М. Смоков // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 98–103.
8. Тертишник В. М. Концептуальні проблеми реформи кримінального судочинства / В. М. Тертишник // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 70–75.
9. Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квіт. 2013 р.) : зб. матеріалів міжвуз. наук. конф. / Нац. акад. прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – 168 с.
10. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 270–277.

11. Бабіков О. Негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання / О. Бабіков // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 52–63.

12. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки і проведення / Р. І. Благута // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – № 1. – С. 147–153.

13. Венедиктов А. А. Негласные следственные (розыскные) действия: проблемы и пути их решения [Электронный ресурс] / А. А. Венедиктов // APRIORI. – Серия : Гуманитарные науки (г. Краснодар). – 2014. – № 4. – Режим доступа :

<http://apriori-journal.ru/serial/4-2014/Venedictov.pdf>.

14. Венедиктов А. А. Негласный сбор информации в уголовном процессе Украины / А. А. Венедиктов, Т. В. Шевченко // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов (г. Курск). – 2014. – № 6. – С. 51–53.

15. Venediktov A. A. Control over committing crimes in the criminal process of Ukrainians / A. A. Venediktov, M. L. Gribov // Euro-American Scientific Cooperation (Ontario, Canada). – 2014. – № 4. – P. 58–62.

16. Бобрицький Л. В. Практичні аспекти застосування кримінального процесуального законодавства України щодо установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу / Л. В. Бобрицький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 31. – С. 155–160.

17. Тарадойна С. Окремі аспекти проведення та використання результатів контролю за вчиненням злочину у кримінальному провадженні / С. Тарадойна // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України : зб. матеріалів міжвуз. наук. конф. (Київ, 26 квіт. 2013 р.) / Нац. акад. прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 110–114.

18. Уваров В. Г. Зняття інформації з електронних інформаційних систем : новели КПК України та євро-

стандарту / В. Г. Уваров // Вісник Харків. нац. ун-ту внутр. справ. – 2012. – № 4. – С. 171–177.

19. Грібов М. Л. Правове регулювання візуального спостереження / М. Л. Грібов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1 (27). – С. 13–23.

20. Орлов Ю. Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теорія і практика) : [монографія] / Ю. Ю. Орлов. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 559 с.

21. Підюков П. П. Використання у кримінальному судочинстві спеціальних технічних засобів під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій: історія, сучасний стан і перспективи // П. П. Підюков, Ю. В. Скудар, О. В. Камінська // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1(19). – С. 190–194.

22. Грібов М. Л. Теоретичні та практичні засади діяльності підрозділів оперативної служби МВС України : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / Грібов Михайло Леонідович. – К., 2014. – 741 с.

Определены юридические проблемы применения средств обеспечения конспирации при проведении негласных следственных (розыскных) действий и предложены пути их решения.

The problems of legal regulation of the technical means in carrying out secret investigation actions are defined, and the ways of their solution are proposed.

Стаття надійшла до редакції журналу 14 жовтня 2014 року.